

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Vihapuhe sananvapauden ja demokratian uhkana

Tuija Saresma (FT, dosentti), Nykykulttuurin tutkimuskeskus, Jyväskylän yliopisto

Vihapuhe ilmiönä ja käsitteenä: monitahoinen ja hankala

“Halventavaa, uhkaavaa tai leimaavaa käytöstä, joka perustuu suvaitsemattomuuteen ja vihaan ja joka kohdistuu ihmiseen tai ihmisryhmään tämän sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen, etnisen taustan tai rodullistamisen perusteella”
(Knuutila et al. 2019)

Puhe, joka perustuu perusteettomalle oletukselle jonkun ihmisen tai ihmisryhmän paremmuudesta ja lietsoo väkivaltaan tai syrjintään, ja joka sillä tavoin heikentää vähemmistöryhmien arvostusta ja vahingoittaa sosiaalista yhtenäisyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Euroopan neuvoston rasismiin ja suvaitsemattomuuden vastainen komitea ECRI)

Monitahoinen ilmiö, vaikea määritellä. Ongelmallista että käsitteessä korostuu tunteista vain viha. Vihapuhe ei ole aina vihaista puhetta. Vihapuheen tilalle tai rinnalle on ehdotettu vaihtoehtoisia käsitteitä: pelkopuhe, ekstremistinen puhe (*extreme speech*), joka viittaa äärimmäiseen ilmaisuun, tai vaarallinen puhe (*dangerous speech*) tai myrkyllinen, toksinen puhe.

Vihapuheen tuottamisessa kyse valta-asetelmista. Vihapuhetta tuottavat enimmäkseen yhteiskunnallista valtaa eniten omaavat, usein neutraaleiksi käsitetyt ryhmät. Vihapuheen kohteena taas ovat usein vallan suhteen marginalisoidut ryhmät, kuten rodullistetut ja esimerkiksi kieli-, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt.

Demokratia: sananvapaus ja sananvastuu

Ai onks sananvapaus niinku sitä että saa huutaa ja kiroilla niin paljon ku haluaa?

- Aatos, 9v.

Konteksti: nykykulttuuri

- Teknologinen kehitys tai jopa vallankumous: digitalisaatio, internet ja sosiaalinen media
- Vihapuhe on yleistynyt digitalisaation ja sosiaalisen median suosion kasvun myötä
- Anonymiteetti mahdollistanut verkkovihan kasvun
- Liittyy populismin ja laitaoikeiston nousuun
- Maailmanlaajuinen poliittinen trendi: polarisoituminen, erityisesti oikeistopopulismin nousu
- “Totuudenjälkeinen aika”, “vaihtoehtoiset faktat”

Vihapuhe politiikassa

- Vihapuhe pyrkii vaientamaan ja kaventamaan osallistumista
- Sen tarkoituksena on hiljentää kohteensa
- Vihapuhe on painostuskeino, joka kohdistuu tiettyihin poliittisiin aatteisiin tai arvoihin ja niitä ajaviin poliitikkoihin
- Ajallemme ominainen keskustelun kärjistymisen vähentää ihmisten halua osallistua julkiseen keskusteluun ja yhteiskunnalliseen toimintaan

Aleksi Knuutila, Heidi Kosonen, Tuija Saresma, Paula Haara, Reeta Pöyhtäri: *Viha vallassa – vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon* (VNK 2019)

Keskeinen tulos: Vihapuhe vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon

- Kuntapäättäjistä 1/3 ja melkein 1/2 kansanedustajista tai heidän avustajistaan joutunut vihapuheen kohteeksi luottamus- tai virkatehtäviensä takia
- 2/3 päättäjistä arvioi vihapuheen lisääntyneen (jo 2019)
- Pelkkä vihapuheen uhka vaikuttaa: 1/4 päättäjistä, jotka eivät itse olleet vihapuheen kohteena, kertoi uhan vähentäneen halua osallistua julkiseen keskusteluun (Knuutila et al. 2019)

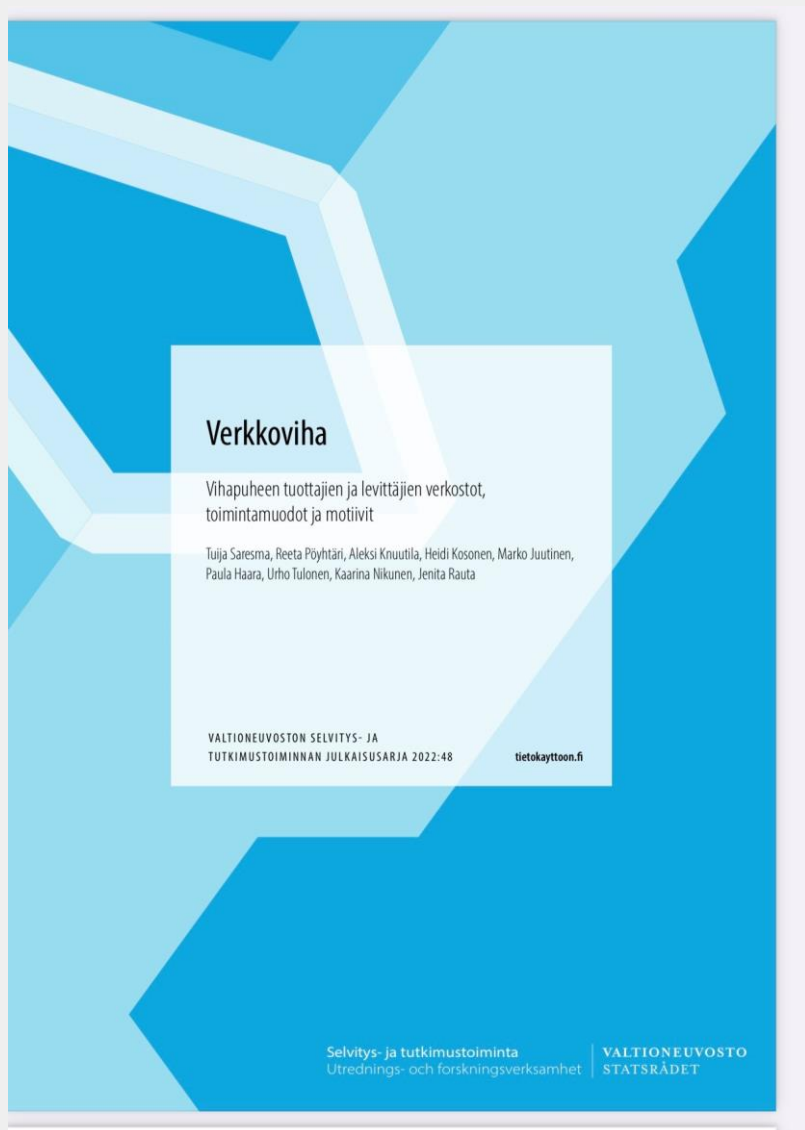
	Heikentynyt	Ei vaikutusta	Vahvistunut
Luottamus tuntemattomiin	50%	48%	1%
Halu osallistua julkiseen keskusteluun	42%	44%	13%
Halu vaikuttaa kiistanalaisiin aiheisiin	28%	38%	33%

Vihapuheen vaikutus, kuntapäättäjät, n=487

Vihapuheen vaikutukset kohteisiin

- Vaikuttaa kielteisesti uhrin (kohteen) tunteisiin, fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin ja toimintaan:
 - ”Aiheutti useita unettomia öitä ja pelkoa mennä fb-palstoille”*
 - ”unettomuutta ja ahdistusta”*
 - ”verenpainetauti, jatkuvaa pahaa mieltä ja läheisten kärsimystä”*
 - ”unettomuutta, väsymistä, voimattomuuden tunnetta, sairautta”*
- Vähentää motivaatiota ja turhauttaa
Vapaaehtoisista luottamustehtävistä luopumista
Vaikutukset perheeseen ja ihmissuhteisiin suuret
(Knuutila et al. 2019)

Verkkoviha: Vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostot, toimintamuodot ja motiivit

Tuija Saresma, Reeta Pöyhtäri, Alekski Knuutila, Heidi Kosonen, Marko Juutinen, Urho Tulonen, Paula Haara, Kaarina Nikunen, Jenita Rauta (Jyväskylän yliopisto, Tampereen yliopisto, Poliisiammattikorkeakoulu) 2022

Tulokset (1) – yleisiä huomioita vihapuheesta

- Vihapuhe on yhä merkittävämpi osa digitalisoituvaa arkea, liittyy kärjekkääseen keskustelukulttuuriin, koskettaa kaikkia
- Vihapuhe on monitahoinen ja kompleksinen ilmiö: erilaisia tekijöitä, eri yleisöille suunnattu, ilmenee eri ympäristöissä ja alustoilla
- Vihapuhetta tuotetaan yhtäältä spontaanisti, toisaalta strategisesti ja järjestäytyneesti, poliittisiinkin tarkoituksiin
- Sen tuottajien ja levittäjien motiivien yksiselitteinen kartoitus on vaikeaa, mutta vihapuheen toiminta-logiikoiden ja kontekstien ymmärtäminen auttaa löytämään keinoja ehkäisevään toimintaan

Tulokset (2) – vihapuheen tuottajat, levittäjät ja vastaanottajat

Tuottajien ja levittäjien motiivit vaihtelevat (ja limittyvät):

- 1) ideologiset ("poliittiset" laajasti ymmärrettynä, tietty agenda; vaikuttamishalun motivoimat ja joukkoja mobilisoivat: nettiviha työkaluna)
- 2) affektiiviset (tunteidensa ajamina toimivat, osallisuutta hakevat) ja
- 3) performatiiviset ("kieli poskessa" ja provosoidakseen toimivat)

→ Ryhmien limittäisyys ja sekavuus, ristiriitaisuuskin

- Vihapuhetta tuottavat melko harvat ihmiset
- Sitä levittävät useammat – (levittäjät ovat tuottajien käyttövoima); osa levittää ajattelemattomuuttaan
- Vihapuhe tarvitsee yleisön ? vastuu myös yleisöllä, meillä somen käyttäjillä

Marginaaliryhmiin, mutta myös vallankäyttäjiin ja asiantuntijoihin kohdistettu vihapuhe, häirintä, maailutus

Van Sant, K., Fredheim, R., & Bergmanis-Korats, G. (2021). Abuse of power: coordinated online harassment of Finnish government ministers. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence.

- Vihapuheen ajateltu kohdistuvan yhteiskunnan heikommassa asemassa oleviin ryhmiin
 - Vihapuhetta kohdistetaan yhä enemmän valtaapitäviin, ”eliittiin”, julkisella kentällä toimiviin
 - Kohdistuu julkisuuden henkilöihin, mutta myös ”taviksiin”
 - Yhä useammin kohdistuu henkilöön tämän ammatin tai toimen vuoksi
 - Poliisit, tuomarit, virkahenkilöt, kansanedustajat ja kunnallispoliitikot, toimittajat, tutkijat ja kansalaisaktivistit (erityisesti naispuoliset)
- ei tavanomaista arvostelua tai kritiikkiä virkatehtävän hoitamisesta, vaan:
- Puhetta joka solvaa, panettelee, leimaa, uhkailee tai levittää valheellista tietoa tehtävän hoitajasta tai tämän kyvystä hoitaa tehtävää
 - Kohdistetaan henkilöön ja hänen ominaisuuksiinsa
 - Ammatissa, virassa tai asiantuntijana toimivaan kohdistettu vihapuhe tai häirintä pyrkii estämään laissa määriteltyjen tehtävien hoitaminen
 - Halu vaikuttaa asioiden hoitamiseen ja päätöksentekoon ? horjuttaa demokratiaa ja sananvapautta (Pöyhtäri 2020, 82)

Vihapuhe on aggressiota ja verbaalista väkivaltaa, se on uhka sananvapaudelle ja demokratialle

Demokratiassa erimielisyydet tunnustetaan ja pyritään kohti ratkaisukeskeistä dialogia, johon erilaiset ryhmät ovat tervetulleita osallistumaan

Erilaisuus ja mielipiteiden kirjo demokratiassa jopa itseisarvo (agonismi)

Yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuminen perustavanlaatuinen oikeus, jota vihapuhe pyrkii rajoittamaan

Vihapuhe on painostuskeino

Ilmenee hierarkisoinnin perusteella “vääränlaiseksi” miellettyihin kohdistuvana verbaalisena väkivaltana

Vihapuhe on loukkaava ja ulossulkemiseen tähtäävä aggression muoto

Sen kitkeminen on olennainen osa demokraattisen poliittisen keskustelun mahdollistamista

Kamppailua puheoikeudesta ja agendan asettamisesta

→ Vihapuhe uhkaa sananvapautta, joka on kansanvallan peruspilari